

veink nemzetközi összehangolása éppen rugalmasságunkat és nyitottságunkat van hivatva bizonyítani, s ezáltal megerősíteni partner voltunkat az információs társadalomban. Egyszóval: társadalmi reklámunkon még dolgoznunk kell!

Tudom, hogy önmagunk reklámozása kényes és nehéz feladat, de az angol kollégával együtt mindketten indokolatlannak ítéltük a deventeri főiskola e vonatkozásban tanúsított szerénységét. Miközben jó érzékkel mérte be az üzleti információs tevékenység körüli bizonytalanságot, és ügyesen állította össze a szimpózium tematikáját, és miközben egy olyan felmérés elvégzésében segédkezett, amelyben 150 holland nagyvállalatot interjúoltak meg telefonon az

INTOMART (Hilversum) cég segítségével arról, hogy mit tudnak, és mit szeretnének tudni e témakörrel, elégedettek-e és mennyire saját döntés-előkészítő rendszereikkel stb., addig – s ez szinte érthetetlen volt, és nagyon hiányzott – a főiskola nem állított egyetlen előadót sem, hogy a résztvevőkkel önmagát megismertesse. Csupán a szimpóziumot vezető kolléga ejtett pár szót szervező intézményéről, de ez nagyon kevés volt.

Tanulság: nem szabad ennyire szemérmeseknek lennünk!

Bobokné Belányi Beáta

Információtudomány a posztmodern gondolkodás nézőpontjából

Századunk soha nem látott tudományos eredményei, és ugyancsak soha nem tapasztalt rettenetei együttvéve irtózatot keltenek az emberiségben. Joggal tehető fel a kérdés: nem vezet-e az emberi nem pusztulásához napjaink civilizációja. E kérdéssel viaskodnak századunk legjobb filozófusai és írói, s megpróbálnak a tudományos fejlődés teremtette művilágból kiutat keresni a természetes világ felé.

Itt az ideje, hogy – annál is inkább, mivel eredendően humán jellegű diszciplínáról van szó – az informatív tudomány is csatasorba álljon a kiutkeresők támogatása érdekében. Ezért bizonyos értelemben szükség van alapvető fogalmainak, így az információnak, a dokumentumnak, az információs rendszernek és az információs intézményeknek újbóli meghatározására, illetve a korábbi meghatározások eldugottabb elemeinek előtérbe állítására.

A *Daniel Bell* által a hetvenes évek közepén meghirdetett posztindusztriális társadalmat, amelynek egyik vezető fogalma a rendszer, mind gyakrabban nevezik információs társadalomnak. „Benne az alapvető hatalom az információs rendszerekben lerakott tudásnak, rögzített megismerésnek az ellenőrzésében nyilvánul meg, hasonlóan ahhoz, ahogy a feudalizmusban a termőföld, a kapitalizmusban pedig a termelőeszközök ellenőrzése folyt. Az ember, a társadalom számára természetesen nem a rendszer (az információs rendszer) pusztja fogalma veszélyes, mégpedig mindaddig nem, amíg csak módszernek, eszköznek tartják. Azonban mindjárt veszedelmessé válik, mielőst a dolgok, személyek, jelenségek és események értelmeként és lényegeként kezdik értelmezni. Aztán már megteszi a magáét a fogalom önmozgása, amely bármiféle ember alkotta jelenség, szervezet, intézmény, politika, tudomány, technika, művészet dolgába, így a háborúba is beleavatkozhat. A célként és lényegként értelmezett rendszer személytelenné és elidegenedetté válik. Mi-

vel lehet védekezni? *V. Havel* erre azt válaszolja röviden: a rendszer intencióit az élet intencióival kell meghaladni. Ezért az informatív tudománynak az információs rendszert... mindössze olyan módszerként, olyan eszközként kellene értelmeznie, amelyet az élet folyamatosan ellenőriz, és a rendszerek mesterséges nyelvét a természetesre fordítja vissza.” Ez azonban nem könnyű feladat, mivel a mesterséges nyelvek világa kiszámítható, megtervezhető, a természetes nyelveké viszont „sötét ló”, nem lehet róla teljes biztonsággal állítani semmit. S mi tagadás: tömeges vonzalom nyilvánul meg éppen ezért a mesterséges nyelvek iránt, ami könnyűvé teszi a „rendszerátalakítások” elviselését.

A mesterséges nyelv a tudományok szabályozott, egzaktusra és egyértelműsége törekvő nyelve, de egyszerűen – a természetes nyelvhez képest – elszegényített nyelv. Benne a definícióknak jut a főszerep. „Ez az adója annak, amit az embernek – paradox módon – a tudományos ismeretekért cserében kell befizetnie, azaz azért, hogy miközben egyre mélyebben hatol be a mikro- és makrokozmoszba, annál inkább szakad el az élet értelmétől.”

Idézhetnénk *Kunderát* a lét elviselhetetlen könnyűségéről: „Mennyire egyszerű manapság bármelyik civilizatorikusan fejlett országban bármiről is értesülni. Katalógusok, jegyzékek, adatbázisok, enciklopédiák – ezek lennének a szóban forgó országokban a legkülönbözőbb információk viszonylag könnyen (és mind könnyebben) elérhető forrásai. De ezek még mindig olyan információk, hogy bármennyire is könnyű a hozzájuk férkőzés, megszerzésük mégis bizonyos akaratot tétel fel. Az említett forrásokra manapság azonban rákapcsolódnak a tömegközlelési eszközök, amelyek – kínálat gyanánt – naponta hatalmas mennyiségű információt zúdítanak a nyakunkba. Tünetei vannak annak, hogy a rögzített és a sugárzott informá-

ciók két szférája közeledik egymáshoz (példaként említhetők a televíziós teletext-konferenciák). A katalógusokat, a biblio- és dokumentográfiákat, amelyek tulajdonképpen hozzáférhetőségi utakat jelentenek, már ma is, de a jövőben még inkább gyakorlatilag bárhol, bármikor és bárki által elektronikus úton-módon elérhető szövegekkel, képekkel és hangdokumentumokkal fogják kiegészíteni. Így hát majdnem minden eleve adott lesz, majdnem minden kérdésre eleve kidolgozott válasz áll majd rendelkezésre. Szemünk előtt van kialakulóban az az információs ipar és hatalmas reklám által... támogatott bürokratikus nagyhatalom képe, az adatbázisok és hálózataik világa, amely termináljaival egyaránt behatol a közintézményekbe, a munkahelyekre és az otthonokba. Már napjainkban közkeletűnek mondható az a hamis képzet, hogy a világot átfogó terjedelmes telekommunikációs hálózatok, melyeken keresztül az adatterjesztés folyik, a világ egységesítésének tényezői volnának." Holott – mondja e dolgozat egyik legfőbb ihletője, a posztmodern filozófia neves cseh képviselője, V. Bělohradský – nincs másról szó, minthogy „az eleve előkészített információknak a mintegy világméretű átváltó helyére léptünk be”.

„És itt van a dolgok veleje. Az ember gondolkodását nem szabad arra redukálni, hogy más emberek által eleve kimunkált válaszokat elhelyezze a saját »személyiségi állományába« (ez a kifejezés a dolgozat írójának a leleménye). Az emberi nyelvet nem szabad kézikönyvekké, segédletté, katalógussá vagy jegyzéké, felsőoktatási jegyzetté vagy másféle tanulmányi szöveggé leszűkíteni, mint ahogy a műveltség sem pusztán az iménti eszközök használni tudásában mérül ki.”

A természetes világ iránt való nyitottnak maradáshoz hozzátartozik a kérdésfelvetésekre való képesség és bátorság. S mivel ez nem könnyű „osztályrész”, tele van a bizonytalanság, az időlegesség, a nem valóság, az elmondhatatlanság, az egyéni megismerési korlátok fájdalmas érzetével. (Havel szavával élve: az abszolút horizontok elvesztésével.) Ezért cserébe a direkt manipulálhatóságnak való kitettséggel szembeni immunitás jár csak.

„A fentiekből következően az információtudomány információfogalmát is pszichofiziológiai természetű folyamat, olyan tisztán emberi fogalom értelmében kellene használni, amely elsődleges, s amelyhez e tudomány bármiféle más módszerét hozzá kellene igazíta-

ni. Ebben az értelemben bármiféle potenciális információt, érkezzék bár távközlési úton a legtávolabbi adatbázisból, csupán saját gondolkodásunk ösztönzőjeként, saját »személyiségi állományunk« gazdagítójaként kellene felfognunk.”

Az ún. információs társadalom további jellemzője a mind szerteágazóbb és változatosabb intézményhálózat (archívumok, könyvtárak mellett információs központok, adatbázisközpontok, kiadóhivatalok, szerkesztőségek, filmműtermek, rádió- és televízióállomások stb.). Velük kapcsolatban azt kell tudni, amire ezek az intézmények igencsak hajlamosak, hogy „az emberi tudatokat és lelkiismereteket nem lehet átruházni” rájuk. „A demokrácia az ember tudata és az intézmények, illetve bármiféle apparátusok, továbbá az értékek és a szervezetek közötti feszültségek pozitív következményein alapszik.”

A szerző bemutatott fejtegetéseinek nyomán és jogán hozzáteszi: talán nem véletlen, hogy újabban az absztraktabb és az elidegenedésnek jobban kitett információtudomány a 2500 éves tapasztalattal rendelkező, de jóval gyakorlatiasabb (nem rendszerszerű) könyvtártudományt vette maga mellé társnak, s „Library and Information Science” elnevezéssel szerepel a fejlett demokráciájú országokban. Tette ezt valószínűleg azért, mivel a könyvtárakban mind a mai napig, miközben ott is előrehaladt az automatizálás, „mégis csak nagyobb mértékben maradt fenn az az ősi emberi kíváncsiság és kérdegetés, amely korántsem csak az ismeretekre vonatkozik, hanem értelmükre és lényegükre is, illetve ahol még nem »csendítettek« véglegesen a dialógusnak, azaz az emberi gondolkodásnak. Ebben minden kétséget kizárólag közrejátszik a szépirodalom könyvtárakban való jelenléte, mint-hogy ez az irodalom a szakirodalomnál teljesebben ábrázolja az életet. A mind terjedelmesebb kommunikációs hálózatokban, s bennük a mind nagyobb adatbázisokkal folytatott »ember-gép« kommunikációban az előbb említett dialógus elvesztése mind átfogóbban fenyeget.”

„Nehogy a ránk oktrojált információk művi világának legyünk az áldozatai” – hangzik a referált dokumentum utolsó üzenete.

/CEJPEK, J.: Informační věda z pohledu postmoderního myšlení. = I, 35. köt. 12. sz. 1993. p. 300–303./

(Futala Tibor)